

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ СИСТЕМИ КОНТРОЛЮ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядаються теоретико-методологічні особливості системи контролю студентів та їх навчальна діяльність, яка суб'єктивно здійснюється заради пізнання, опанування системою ЗУН, саморозвитку і вдосконалення себе як особистості суспільства. У такому разі об'єктивна і суб'єктивна сторони навчальної діяльності співпадають, і тоді ця діяльність набуває суспільного і особистісного змісту.

Дослідженням встановлено, що навчальна діяльність студентів на контрольно-оцінювальному етапі передбачає також аналіз досягнутих результатів навчання з точки зору їх відповідності поставленій меті, здійснюваної під керівництвом викладача. А результатом такого аналізу є оцінювання ним власної навчальної діяльності з опанування навчальним матеріалом теми, її окремих дій, успіхів і невдач, визначення шляхів їх подолання, здійснення коригуючої роботи з урахуванням індивідуальних особливостей. Оскільки контроль є невід'ємним компонентом будь-якої повноцінної діяльності студентів.

Ключові слова: освітній процес, навчальна діяльність, особистісно-зорієнтоване навчання, професійний розвиток, індивідуальні особливості студентів, контрольна оцінка, потреба, перевірка.

Актуальність дослідження. Необхідність модернізації освітньої галузі України, її оновлення на засадах демократизації, інформатизації, гуманізації, орієнтації на світові стандарти відображено в чинному законодавстві про освіту, зокрема Законах України "Про освіту", "Про вищу освіту", Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті тощо. У світлі входження України до європейського освітнього та інформаційного простору, соціально-економічних змін у суспільстві спостерігається зростання вимог до якості професійної підготовки фахівців, рівня їхнього професіоналізму, компетентності, конкурентоспроможності.

Саме ті знання, уміння і навички, які студент отримує через особистий досвід, у самостійній діяльності сприяють ефективному формуванню мотиваційної сфери особистості, здатної в майбутньому постійно вчитися.

Основною вимогою до вищої освіти за сучасних умов є орієнтація її на розвиток особистості, здатної творчо вирішувати загальнонавчальні та соціально-економічні проблеми в їх взаємозв'язку. Розв'язання завдань щодо підготовки фахівців, які відповідають вимогам сьогодення, безпосередньо залежить від змісту та організації навчально-виховного процесу, оскільки саме в його перебігу проходить професійне становлення особистості. Засобом визначення кількісних і якісних параметрів технології навчання виступає контроль як один із невід'ємних компонентів процесу діагностування навчальних досягнень студентів.

Аналіз основних досліджень. Проблеми організації контролю в процесі навчання розглядалися видатними педагогами минулого - А. Дістервегом, Я. Коменським, М. Пироговим, В. Сухомлинським, К. Ушинським. Загальнотеоретичні положення організації контролю навчальних досягнень майбутніх спеціалістів викладено в працях В. Аванесова, С. Архангельського, Ю. Бабанського, А. Кузьмінського, І. Підласого, Д. Чернилевського. Психологічні основи контролю висвітлюються Л. Виготським, І. Зимньою, Д. Ельконіним, С. Рубінштейном, Н. Талізіною. Аналіз зарубіжного досвіду організації контролю навчальних досягнень майбутніх спеціалістів відображено в роботах С. Вітвицької, Ю. Дерябіна, Г. Дмитрієва, І. Зварич, А. Колота, О. Романовського.

Мета статті - розкрити теоретико-методологічні аспекти системи контролю навчальних досягнень студентів у процесі професійної освіти у ВНЗ.

Виклад основного матеріалу. Особистісна орієнтація навчального процесу передбачає співпрацю студентів і викладача, їх рівноправне спілкування у сумісній діяльності. При цьому студент виступає активним суб'єктом власної навчальної діяльності, творцем власної особистості. Викладач виконує керівну роль. На думку С.Л. Рубінштейна, формування і розвиток особистості студентів відбувається в міру того, як педагог керує його діяльністю, а не підміняє його. Навчально-виховний процес досягне зазначеної мети завдяки умілому керуванню викладачем власною діяльністю студентів [4].

О.М. Леонт'єв вказує такі характерні ознаки провідної діяльності: а) виникають нові види діяльності; б) формуються або перебудовуються психічні процеси; в) зміни особистості, які можна спостерігати [1].

Зокрема, Д.І. Фельдштейн звертає увагу на особливості провідної діяльності студентів в сучасних умовах. За його спостереженнями, студенти з одного боку, віддають перевагу індивідуальному виконанню соціально важливих справ, при цьому не завжди ідентифікують себе з групою, колективом, намагаються самоствердитися у таких справах, виконуючи їх самостійно. З іншого вони відрізняються від своїх однолітків більшою самокритичністю. Перспективу своєї користі суспільству вони бачать у збагаченні власної індивідуальності, набутті певної соціальної позиції, самореалізації.

У сучасних умовах, коли якісно змінилися норми відношень між людьми, особливого значення набуває пошук нових форм "соціально визнаної і соціально схваленої" діяльності, які дають змогу для самовираження і самоствердження студентів. Таку можливість надає особистісно-діяльнісна спрямованість навчального процесу і відповідна організація навчальної діяльності.

Особистісно-зорієнтоване навчання покликане максимально розкривати потенціал кожного студента, знаходити і розвивати закладені від природи задатки і нахили, допомагати самовираженню і самоствердженню, закладати в ньому механізми самореалізації. Це може бути досягнуто ними за власної активної участі кожного у спільній навчальній діяльності. Беручи участь у спільній навчальній діяльності, студенти опановують норми взаємовідносин з однолітками і дорослими, навчаються оцінювати ділові, моральні якості своїх товаришів, власні можливості, поведінку; у них розвивається рефлексія, виникає самосвідомість, усвідомлення себе членом колективу, суспільства. А тому провідною діяльністю є навчання.

Підтвердження цієї думки знаходимо у відомого психолога Л.М. Фрідмана, який вважає навчальну діяльність провідною для всіх періодів професійного розвитку. Проте, зауважує, що в кожному окремому періоді студент набуває особливої форми [3].

Навчальна діяльність, як і будь-яка інша, складається з таких елементів: мотив, мета, планування діяльності, перетворення поточних даних, оперативний образ, прийняття рішення, дії, перевірка результатів і корекція дій. Специфіка навчальної діяльності відображається у змісті мотивів і потреб, які обумовлюють ці мотиви, цілей, відповідних цим мотивам, задач і дій. Основна відмінність цілеспрямованої навчальної діяльності від інших видів полягає в тому, що її прямим і головним результатом є зміна самого суб'єкта навчальної діяльності. Така модель навчальної діяльності відображає виникнення і розвиток останньої.

Проте можливий функціональний підхід до побудови моделі навчальної діяльності, який відображає характер і спрямованість окремих елементів діяльності. На думку П.Я. Гап'єрїна, у кожній людській дії є орієнтувальна, виконавча і контрольна частини [2].

Орієнтувальна частина спрямована на визначення характеру наступної дії, операцій, за допомогою яких слід виконати цю дію, умов застосування цих операцій. Виконавча частина полягає у здійсненні накресленого в орієнтувальній частині плану дій, виконанні всіх операцій і дотриманні усіх умов. Контрольна частина забезпечує поопераційне спостереження за ходом виконання дій з тим, щоб отримати потрібні результати. А при виявленні розбіжностей між операціями і отриманими результатами відбувається корекція дій.

Так, Й. Лінгарт припускає, що "у структурі навчання діють чотири внутрішньо пов'язані складові: мотиваційна, пізнавальна, виконавча і контрольна. Перші три складові утворюють діяльність, що полягає у взаємодії між суб'єктом і оточуючим його світом; контрольна складова стосується аналізу цієї діяльності, мобілізації уваги, чутливості до власних дій, до успіху або невдачі під час роботи, оцінки самого себе тощо" [5].

На думку Л.М. Фрідмана [3] ефективна і оптимальна навчальна діяльність з вивчення теми або розділу навчальної програми має складатися із наступних трьох етапів:

а) орієнтувально-мотиваційний етап (ОМЕ). На цьому етапі студенти мають усвідомити і прийняти мету їх майбутньої навчальної діяльності з вивчення тієї чи іншої теми; зрозуміти значення теми в науці; ознайомитися з історією виникнення та розвитку понять, термінології та технологій, якими вони мають опанувати під час вивчення теми. У цей час в них мають бути викликані і закріплені пізнавальні й навчальні мотиви та інтереси до діяльності з опанування навчальним матеріалом теми. На цьому етапі студенти мають підготуватися до сприйняття і засвоєння змісту теми- 3 цією метою їм слід актуалізувати раніше засвоєні знання, вміння та навички, і, в разі потреби, внести в них корективи. В орієнтувально-мотиваційному етапі виділяються такі навчальні дії:

1) усвідомлення студентами навчально-проблемної ситуації, що вводить їх у предмет майбутньої навчальної діяльності

2) формулювання, усвідомлення і прийняття ними основної мети навчальної діяльності з опанування змісту теми;

3) самоконтроль і самооцінка власних можливостей майбутньої діяльності з вивчення навчального матеріалу теми.

б) операційно-пізнавальний етап (ОПЕ). На цьому етапі студенти засвоюють зміст навчальної теми з програми професійного навчання, опановують відповідними знаннями, вміннями та навичками. Основна мета навчальної діяльності при цьому конкретизується послідовністю окремих навчальних завдань. Увесь процес навчання на цьому етапі полягає у розв'язуванні системи окремих навчально- професійних завдань і реалізації через них прийнятої основної мети навчальної діяльності.

в) контрольно-оцінювальний етап (КОЕ). На цьому етапі студенти узагальнюють вивченим матеріал теми, тим самим включаючи його в систему своїх знань, умінь, навичок: аналізують разом з викладачем здійснену ними навчальну роботу; з'ясовують, якою мірою вони розв'язали основну навчально-пізнавальну задачу, що ними не зроблено, а що зроблено не так, що засвоєно, а що не засвоєно, чим вони опанували, а чим ні, причини неуспіхів і резерви їх подолання. На основі цього аналізу студенти під керівництвом викладача оцінюють власну діяльність у цілому, окремі дії, свої успіхи і невдачі, здійснюють корекцію виконаної роботи.

Навчальна діяльність на ОПЕ полягає у засвоєнні студентами навчального матеріалу теми, яке відбувається під час пояснення викладача і самостійного виконання системи дій. На цьому етапі навчальна діяльність їх підпорядкована поопераційному контролю, який здійснюється викладачем. Його

результатами визначаються необхідна корекція ЗУН, реалізація диференційованого підходу у навчанні. Паралельно студенти опановують уміння здійснювати взаємо- і самоконтроль навчальних дій. Результатом навчальної діяльності їх на ОПЕ є сформованість ЗУН з розв'язування лінійних рівнянь та уміння їх застосовувати до розв'язування текстових задач, рівень досягнення яких визначається на наступному контролі оцінювання знань [8].

Навчальна діяльність студентів на КОЕ передбачає узагальнення опанованого навчального матеріалу і включення його в систему своїх ЗУН. Тому, студенти повинні усвідомити основні загальні прийоми розв'язання професійних завдань.

Таким чином, організація навчальної діяльності студентів з опанування навчальною темою передбачає наявність і достатню розгорнутість усіх трьох її етапів. Дійсно, без орієнтувально-мотиваційного етапу, зокрема контролю і самоконтролю готовності студентів до засвоєння навчального матеріалу теми, навчальна діяльність буде "сліпою", неусвідомленою, урізаною, вона не стане самодіяльністю студентів, буде спонукатися і спрямовуватися переважно зовнішніми мотивами. А отже, така навчальна діяльність не відповідатиме потребам студентів, і тому не буде особистісно-зорієнтованою, не мати розвиваючого ефекту. Зокрема реалізація цього етапу навчальної діяльності без поопераційного контролю є неефективною. Стислість, неповноцінність або зрізаність контрольно-оцінювального етапу призводить до незавершеності навчальної діяльності. Оскільки аналіз останньої, виділення використаних методів і способів, відокремлення їх від змісту навчального матеріалу, оцінювання навчальних досягнень і власних надбань на шляху особистісного розвитку, корекція і узагальнення засвоєних ЗУН - усі ці дії забезпечують усвідомлене засвоєння кожним студентом змісту навчальної діяльності, загальних способів дій, перетворення знань у переконання [6].

Як бачимо, контроль здійснюється на кожному етапі навчальної діяльності студентів, починаючи з самого початку і до кінця, а також у форматі заключного контрольно-оцінювального етапу.

Оскільки контроль є невід'ємним компонентом будь-якої повноцінної діяльності, тому його можна розглядати як самостійну контролюючу діяльність. Відповідно до структури діяльності, виділено у контролі такі компоненти як потреби, мотиви, мету, умови досягнення мети, планування діяльності, дії, які розкривають їх зміст. Уточнимо зміст цих компонентів в умовах особистісно-діяльнісного спрямування освітнього процесу.

Потреба - це спрямованість діяльності на здійснення контролю. Для студента потреба у контролі має бути сформована викладачем і стати його індивідуальною потребою, тобто має бути сформована потреба в самоконтролі.

Мотив - спрямованість контролю на різні сторони навчального процесу. Оскільки контроль є складовою частиною навчальної діяльності, то можна вважати, що потреби і мотиви контролю визначаються потребами і мотивами, які спонукають студентів до самої діяльності. Тому мотиви навчання, спрямовані на процес пізнання, на підвищення ефективності його результатів, самореалізацію і самоствердження, стають мотивами контролю.

Мета - це спрямованість контролю на результати навчання, на хід і темп просування кожного студента в опануванні змістом освіти, на розкриття і рівень розвитку його потенціальних можливостей, задоволення його потреб, взагалі, на якість і ефективність процесу навчання [2].

Перевірка - дія контролю, націлена на виявлення результатів навчальної діяльності студентів, процесу досягнення цих результатів, темпу просування кожного студента в опануванні змістом освіти, розвитку і реалізації його можливостей, нахилів, інтересів. Перевіркою визначається: а) правильність виконання навчального завдання; б) сформованість загальних і предметних знань, умінь та навичок; в) виявлення помилок, відхилень, недоліків у формуванні понять, способів дій; г) виявлення причин неуспіхів, індивідуальних особливостей, резервів розвитку кожного студента.

Як бачимо, в умовах реалізації особистісно-зорієнтованого навчання перевірка набуває яскраво виражений діагностичний характер. Результати такої перевірки дають змогу передбачити розвиток кожного студента, відшукати шляхи оптимізації навчального процесу, своєчасно вносити певні корективи в навчальну діяльність відповідно до індивідуальних особливостей студентів.

Оцінювання - дія контролю, яка полягає у співставленні і порівнянні досягнутих студентом навчальних результатів із запланованими програмою і конкретизованими у навчальних цілях, а також із його власними попередніми досягненнями [1].

В умовах особистісної спрямованості освітнього процесу актуальною є необхідність стежити за динамікою і темпом просування кожного студента у навчанні, виявляти рівень розвитку його загальних і спеціальних умінь, навичок, здібностей. Тому оцінювання націлене на порівняння навчальних досягнень студента в різні періоди навчання, і покликане відображати його інтелектуальний і психічний розвиток, індивідуальну спрямованість особистості.

Результатом тієї дії є оцінка, змістовна або у вигляді балів. Ефективність оцінки визначається її стимулюючим впливом на навчання і виховання. В умовах особистісно-зорієнтованого навчального процесу оцінка має спонукати студента до самовдосконалення, вироблення у себе позитивних якостей особистості, соціально корисних норм поведінки. Оцінка має сприяти формуванню і підтриманню в нього внутрішньої мотивації навчання і виховання.

Облік - це дія, націлена на фіксацію і збереження відомостей про результати навчання студентів, вираженої оцінками або оцінювальними судженнями. Облік результатів навчання має відображати рівень опанування ним змістом освіти, містити відомості про його особисті досягнення, індивідуальні особливості організації власної навчальної діяльності тощо. Корекція - це дія, націлена на усунення

виявлених недоліків і прогалин у знаннях, уміннях та навичках студентів, способах навчальної роботи тощо. Ця дія виконується у випадку виявлення розбіжностей досягнутих результатів навчання із запланованими. Її форми і методи добираються з урахуванням індивідуальних особливостей студентів.

Контролюючу діяльність можна розглядати як послідовність окремих актів контролю. У кожному такому акті завжди є об'єкт контролю і еталон, з яким порівнюється об'єкт. Об'єктом контролю може бути факт виконання студентом деякої дії, завдання, характер і особливості виконання ним цього завдання, рівень його ЗУН, розвиток певних якостей, рівень опанування способами навчальної роботи тощо.

Контроль, а саме дія оцінювання, є процес порівняння об'єкта і еталона, з'ясування їх відмінностей. Для оцінювання об'єкта контролю вибирається критерій. Результат оцінювання формулюється у формі оцінювального судження або у вигляді бальної оцінки. Виконавши перевірку і оцінювання, викладач, або сам студент, або з допомогою викладача, визначає шляхи і засоби корекції перевіреного об'єкта [3].

Оцінювання здійснюється шляхом порівняння роботи студентів з еталоном. Критерієм оцінювання є правильність виконання студентом кожної дії, яка виражається у співпаданні отриманих результатів із еталоном. При цьому можливі такі випадки. Результати, отримані студентом, повністю співпадають з еталоном і тоді корекція непотрібна. Засобом корекції може бути виконання аналогічних вправ з акцентуванням уваги студента на дії, що підлягає виправленню.

Згідно з функціональним підходом до будови діяльності, у склад будь-якої повноцінної діяльності входять три етапи: орієнтувально-мотиваційний, операційно-пізнавальний, контрольно-оцінювальний. Для контролюючої діяльності другий етап називають виконавчим, третій — оцінювальним [7].

За результатами оцінювання здійснюється діагностика успіхів і помилок, корекція в орієнтувально-мотиваційному і виконавчому етапах, в самій діяльності, що контролюється.

Висновки. Таким чином, контроль результатів навчання є діяльністю і тому, відповідно до структури діяльності, він включає потреби, мотиви, мету, умови досягнення мети, планування діяльності, дії. Контролююча діяльність являє собою послідовність контролюючих актів, кожен з яких, у свою чергу, складається із таких компонентів - мета контролюючого акту; об'єкт контролю; еталон, з яким порівнюється об'єкт; результат контролю; оцінка; засоби корекції; результат корекції, як новий об'єкт контролю. Контроль результатів навчання здійснюється паралельно з навчальною діяльністю студентів, тому функціональна структура контролю узгоджується із функціональною структурою навчальної діяльності.

Перспективи подальших досліджень узагальнити психологічні передумови контролю та залучення студентів до контролюючої діяльності на різних етапах навчально-професійної діяльності.

Використані джерела

1. Амонашвили Ш.А. Обучение. Оценка. Отметка / Ш.А. Амонашвили. - М.: Знание, 1980. - 96 с.
2. Делікатний К.Г. Авторитет оцінки / К.Г. Делікатний. - К.: Т-во "Знання", 1990.-48 с.
3. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка. Навчальний посібник. 3-є видання, доповнене / Н.Є. Мойсеюк. - К., 2001. - 608 с.
4. Педагогіка / За ред. А.М. Алексюка. - К.: Вища школа. 1985. - 295 с.
5. Педагогіка: Навчальний посібник / В.М. Галу з як, М.І. Сметанський, В.І. Шахов. - Вінниця : РВВ ВАТ "Віноблдрукарня", 2001. - 200 с.
6. Романов А. Методика підготовки і проведення тестового контролю в навчальному процесі / А Романов//Завуч,-2001.-№1.-С. 1-48.
7. Савченко О. Я. Контроль і оцінка результатів навчання /! Савченко О.Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів. - К.: Грамота, 2012. — 504 с.
8. Сізіх Н.В. Моделі та комп'ютерні технології адекватних процесів тестування: Монографія / Н.В. Сізіх, - К.: Фенікс, 2002. - 292 с.

Torubara O., Rem O.

THE THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS OF THE SYSTEM FOR STUDENTS ACADEMIC ACHIEVEMENTS CONTROL DURING THE PROFESSIONAL EDUCATION

The article deals with theoretical and methodological features of the students control and their learning activities that are subjectively carried out for knowledge, capturing the system of skills, self-development and improvement of themselves as individuals of society. In this case, the objective and subjective sides of educational activity coincide, and then this activity acquires public and personal content.

The study has found that the learning activities of students at the check-evaluative stage also provide the analysis of the achieved learning results in terms of their conformity to the objective set by the teacher. The result of this analysis is to evaluate his own teaching activities with educational material mastering, individual actions, successes and failures, identifying ways to overcome them, the implementation of corrective work considering individual features. Because control is an essential component of any meaningful activity of students.

Key words: *educational process, learning activities, student-oriented teaching, professional development, individual characteristics of students, evaluation of control, need, check*